

O starosti...

Ko me vprašate o starosti, mi pride na misel: "Lepa je mladost".

Fani, 87 let

Najhuje je, da ostaneš sam.

Zora, 78 let

Vesela sem, da imam pridne otroke, ki me obiskujejo.

Marija, 86 let

Lepo mi je, da preživljam starost v domačem kraju.

Zora, 73 let

Zdaj mi je lepo, ker se spominjam mladosti, ki je bila lepa.

Pepca, 90 let

Dolčas mi je po svoji rojstni vasi, drugače pa je moja starost zelo lepa.

Tončka, 94 let

Starost ne prinaša nič dobrega. Če bi vsaj hodil...

Ivan, 67 let

Trenutno mi leta niso pomembna. Imam še veliko načrtov za bodočnost.

Eldo, 67 let

Otožen sem, najrajši bi bil doma.

Tu imam sina in zato sem tudi jaz tu.

Pavel, 82 let

Starost ni grda. Lepa je, če jo človek preživi v lepem kraju in se razume z ljudmi.

Micka, 86 let

Mlad človek ne ve kaj pomeni biti star. To lahko le doživi.

Anka, 82 let

Starost je grda, če se ji pridruži bolezen.

Marija, 83 let

Ko je človek mlad razmišlja, da bo živel za vekomaj, v zrelih letih razmišlja že nekoliko drugače. Ko je star razmišlja tudi o smrti.

Albert, 85 let

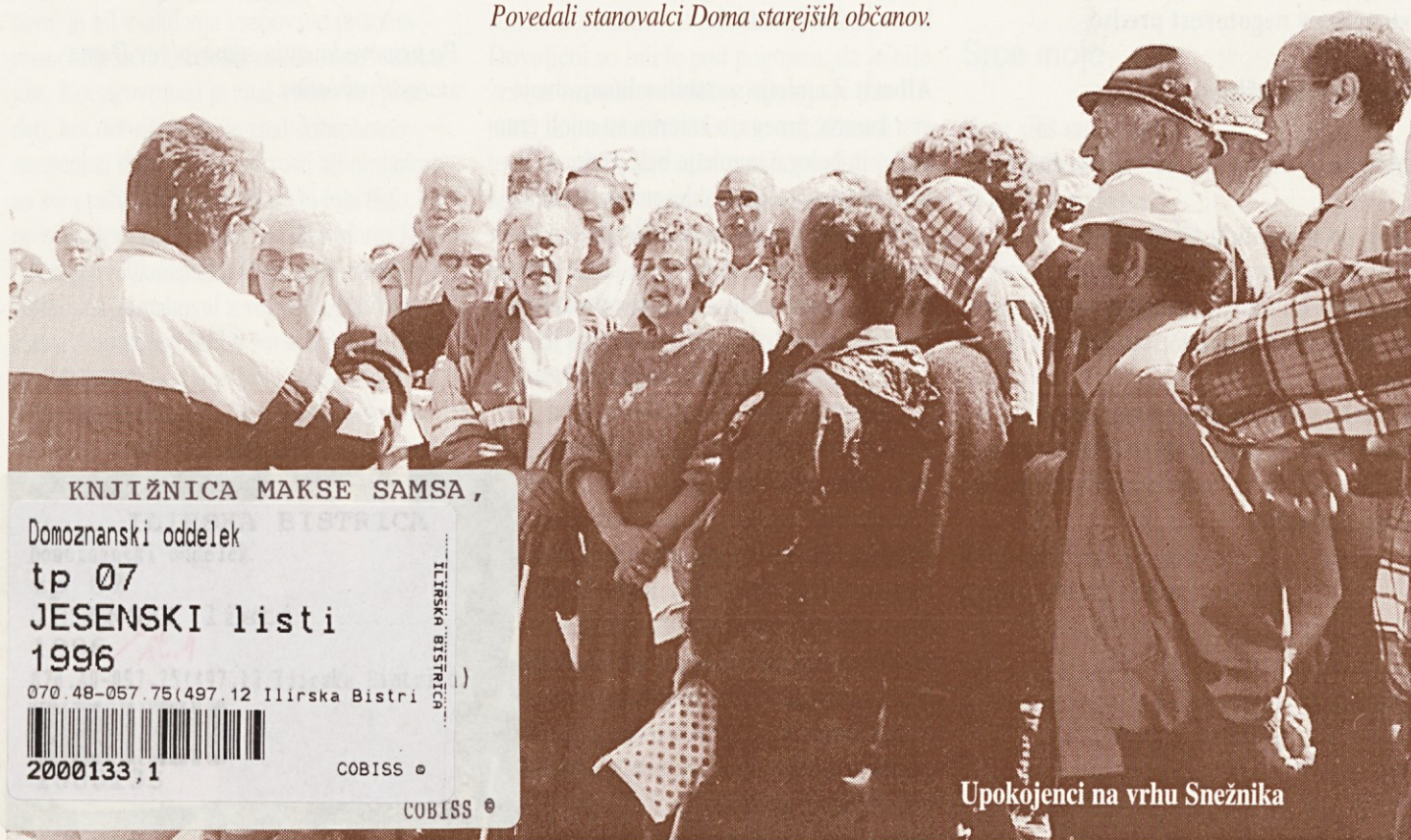
Povedali stanovalci Doma starejših občanov.

Prvi številki na pot

Z največjim veseljem uresničujemo željo, da članom našega društva ponudimo prvo številko literarnega glasila. Ideja in osnutek sta se porodili prejšnjo jesen. Pa tudi sicer mi upokojenci na jesen svojega življenja še nismo za odpad. Od tod tudi ime glasila. V njem naj bi dobili mesto bistrski upokojenci, ki želijo sodelovati s svojimi prispevki. To so lahko spisi, pesmi, črtice in ostali prispevki, ki utegnejo zanimati naše ljudi. K sodelovanju torej vabimo nove sodelavce, ki naj svoje pisne prispevke ter dobronamerne pripombe in mnenja oddajo v upravi našega društva. Ko bo dovolj gradiva in pa seveda denarja za tiskanje bomo izdali naslednjo številko! Iskreno upamo, da bi naše glasilo uspelo.

V imenu društvene uprave in svojem imenu prav vsem voščim srečno in zadovoljno Novo leto.

Urednik



Upokojenci na vrhu Snežnika

KNJIŽNICA MAKSE SAMSA,

Domoznanski oddelek

tp 07

JESENSKI listi

1996

070.48-057.75(497.12 Ilirska Bistrica)



2000133,1

COBISS

COBISS



Novoletno voščilo



Na pragu novega leta stojе
strmimo v negotovost predse.

Kaj nam bo prineslo?

Mar miru blagoslov, sovraštva gorja?

Kaj, od nas samih odvisno bo!
Mir in ljubezen v družini doma
bratstva bo temelj, ljubezni srca
do ljudi brez razlike vsega sveta!

Le tako sleherni dan novega leta
nam vsem se prav gotovo obeta.

Toni Gašperšič

Mlini na Reki

Nekega ponedeljka se je v skupini za samopomoč razvil pogovor o mlinih, ki so še pred kakimi petdesetimi leti veselo topotali po Reki, zdaj pa je njihov glas žalostno utihnil. Povod za pogovor nam je dal zanimiv članek iz Primorskih novic. Beseda je dala besedo in zopet je pred nami zanimiv zapis o že nekoliko pozabljeni preteklosti.

Pavel: Največ mlinov na Bistriškem je bilo v Podstenjšku (po domače v Malnih), na istoimenem potoku. V tistih časih, ko smo bili še pod Italijo, je imelo veliko domačij celo svojo elektrarno.

Fani: Tudi v Gornjem kraju je veselo mlelo kar osem mlinov: Ivetov, Hodnikov, Hlistov, Mehlinov, Ličanov, Škrlejev, Brinškov...

Naju z Natašo pa še vedno zanima, kako je mlin pravzaprav izgledal.

Franc: Od zunaj ni bil videti nič posebnega. Hiša kot vse ostale, le da jo je krasilo veliko mlinsko kolo. Zraven njega so spadale zapornice, ki so bile odprte le, ko se je v mlinu mlelo.

Albert: Za mletje so rabili mlinarji dvoje vrst kamna: črnega, s katerim so mleli črno moko in belega za mletje bele moke. Kamni so morali biti sklesani, da so lahko mleli. Ko se je kamen zgladil, so ga zamenjali z novim, prejšnjega pa so znova sklepali. Zrnje so stresali v zbiralnik, ki je imel na koncu lijček, skozi katerega je zrnje počasi padalo pod mlinska kolesa. Ko je v zbiralniku zmanjkalo zrnja, je zazvonil zvonček in opozoril mlinarja, da je treba nasuti novega.

Marija: Mi smo nosili v mlin pod Dolnji Zemon, v hišo, kjer je bila doma Maksa Samsa. Zrnje smo si doma naložile v ustrojen ovčji meh in si ga oprtale na glavo. V mlinu nas je vedno pričakala gospodinja, ki nas je vprašala, kakšno moko želimo. Vedno smo tam počakali in dobili nazaj svojo moko.

Zora: Ko smo dobili moko, nam je mlinar vedno podaril kos kruha..

Marija: Ker je vedel, da smo ga radi pojedli. Kruh smo pekli le enkrat na teden po sedem do osem hlebcev. Vmes se je peklo pod čepnjo - to je železen pokrov v obliki čelade. Pod čepnjo smo dali testo in ga založili z žerjavico.

Bert: Ja, takega kruha se danes nikjer več ne dobi!

Izvedeli smo tudi nekaj "mlinarskih" zgodb.

Pavel: Mlinarji so bili bogati ljudje. Reklo se je, da so malnarji lumpi in tatovi. Računali so v "moki". Imeli so svojo merilno enoto - merco, ki je držala skoraj en liter, in so jo vzeli na en mernik (okrog 25 kg). Skoraj vsak mlinar pa je imel še svojo žago.

Marjan: Mi smo nosili mlet v Modrijanov mlin pri Postojni. Spominjam se, da sva se nekoč z bratom igrala prav pod mlinskim kolesom, ko se je le-to začelo vrteti in bi me kmalu pokopalo pod sabo.

Po pripovedovanju stanovalcev Doma starejših občanov.

Mario Janžetov

Nikoli nisem vedel in še sedaj ne vem zakaj je nosil tudi ime - Mario Kišta. Mario, ker je bil pač Mario, zakaj Kišta pa je vedel le tisti, ki je izbral zaboj za dodatek temu, tedaj pri nas dokaj pogostemu imenu.

Mario Kišta je bil občinski kurir že iz časov Municipia di Villa del Nevoso in tudi poznejših uprav sedanje občine Ilirska Bistrica, ki so imele preveč imen, da bi vse lahko naštel. Igral je kitaro, pri bandi pa boben ali činele in bil je med najmlajšimi sokoli, predno so bili nasilno razpuščeni. Vse je nekako pristajalo njegovi majhni in okrogli postavi, razen sokolstva, vendar je bil takrat gotovo še brez trebuščka. In da ne pozabimo - bil je med najboljšimi igralci karambola, čeprav je komaj segal čez biljardno mizo.

Bil je dobrodušen mož, dobričina, hiter in zgovoren, ne le kot občinski sel, ki je moral ob dostavi pisanj ljudem še marsikaj povedati in pojasniti, da so vedeli kako in kaj s tistim, kar jim je prinesel. Bil je občinska stalnica, prihajali in odhajali so signori podesta, gospodje župani in tovariši predsedniki, vendar je vse preživel ter jim včasih, kljub majhnosti, prinašal pisma s katerimi so odhajali, največkrat za vedno. Mario Janžetov, nekateri se ga morda raje spominjajo pod tem imenom, je bil vsakdanja vsepovsod prisotna resničnost in dobrodošla neobhodna vsakdanjost. Kot zgovornež je znal vedno kaj povedati, kot dobričina pa je znal dobrohotno sprejemati duhovitosti, pikrosti ali neslanosti na svoj račun. Tudi banda ne bi bila tisto, če ne bi v njeni zadnji vrsti korakal Mario Kišta, tolkel po velikanskem, slonu podobnem bobnu, ali zamahoval z velikima pokrovačama. Najraje je hodil v širokih pumparicah in nizkih čevljih. Če je imel s seboj široko trebušasto kitaro, ki jo je nosil pod ramo kot ukradeno sabinko širokih bokov, je bilo jasno, da bo nekje zabava, ki jo bo s strunami in jezikom dvignil v visoke tone dobre volje. Mario Kišta ni bil posebež, bil pa je tista značilnost našega mesta, ki je poudarjala drugačnost in neko neotipljivo dušo kraja, ki je lebdeče živela in na katero se pri sedanjem uniformiranem "obnašanju" lahko le z nostalgijo spominjamo kot neponovljivo preteklost našega Bistrca.

Ivko Špetič

Prvi začetki šolstva v naših krajih

V prejšnjih stoletjih šolskemu pouku niso pripisovali dovolj pozornosti. Preprosti ljudje so živeli v zelo slabih socialnih razmerah, v pogojih skromnega umskega razvoja, polni vraževerja in neznanja. Nekatera poročila in zapiski poročajo, kako so v začetku 18. stoletja, pa tudi pozneje, pričeli odpirati zasebne in tudi državne šole, "otroci pa so bili neotesani, grobi in za šolski pouk nesposobni". Zato je bila hvalevredna vsaka pobuda za ustanovitev rednih šol, ki naj bi jih obiskovali šoloobvezni otroci.

Do cesarice Marije (1717-1780) ni bilo sledu o ljudskih šolah. Tu pa tam je kakšen duhovnik ali organist učil otroke brati in pisati. Marija Terezija in njen sin Jožef sta si sicer prizadevala za razvoj ljudskih šol na podeželju, a naše ljudstvo za šole ni imelo pravega zanimanja. Glavni vzrok za to je bilo dejstvo, da je bil pouk v nemškem jeziku, otroci pa so se naučili le nekaj nemških stavkov in cesarsko pesem. Razmere je še bolj zapletla in poslabšala vlada, ki ni dala slovenskemu jeziku v šolah prave veljave. Z odlokom dne 22. junija 1820 je prepovedala uporabljati šolske učbenike v slovenskem jeziku. Dovoljeni so bili le pod pogojem, da je bilo zraven nemško besedilo. Kasneje je bilo takih in podobnih odredb še več. Zaradi tega se naši ljudje niso mogli navdušiti za šolo, čeprav so morali duhovniki po vladnem odloku, izdanem leta 1781, vsako nedeljo pred začetkom šolskega pouka pridigati o koristnosti obiskovanja šol. Seveda pa je cesarski odlok imel v mislih le šole z nemškim učnim jezikom.

Večinoma so naši ljudje živeli v veliki revščini. Sredstev za ustanovitev šole seveda ni bilo, tudi ne za plačila učiteljem. Zato je od sklepa pa do uresničitve preteklo tudi 20 let in več. Dne 26. maja 1829 je bilo dovoljeno, da se po vseh šolah na Kranjskem, kjer je deželni jezik samo "kranjski", poučuje v kranjskem jeziku. Tudi knjige naj se tiskajo v slovenskem jeziku. Le po glavnih šolah naj se poučuje v obeh jezikih. Toda ljudje, ki jih je gosposka popolnoma izžela, niso bili voljni

plačevati prispevkov za šole. Šele ko se je kmet osvobodil tlačanstva in hlapčevstva, se je zavedel potrebe po duhovni izobrazbi. Najstarejša šola na področju bivšega postojnskega okrajnega glavarstva je bila v Postojni, prvi začetki segajo v leto 1702, ki so ji sledile še v drugih krajih. Tako so v začetku 19. stoletja delovale še naslednje: v Postojni (1807, pričetek redne šole), Senožečah (1805), Razdrtem (1825), Trnovem pri Ilirski Bistrici (1814) in Hrušici pri Podgradu (1819). V šolo so svoje otroke pošiljali le tisti starši, ki so želeli, da bi njihovi otroci nadaljevali šolanje. Takih seveda ni bilo veliko. Kmečkim staršem ni prišlo na misel, da bi svoje otroke pošiljali v šolo, saj "šola ni za kmeta, ki ima drugega dela dovolj".

Dimitrij Grlj

Odlomek iz knjižice "180 let osnovnega šolstva v Ilirski Bistrici"



Srce moje

Kam siliš srce moje ?
Saj veš, da kar ljubiš,
ne more biti Tvoje!

O vem, vem pa vendar...
Ljubim jo in obožujem,
od nje ničesar ne pričakujem.

Le malo nežnosti in topline,
kanček sreče v dvoje -
po tem hrepeni srce moje.

Tvoje je lahko le njeno srce,
ki brez sočne ljubezni ovelo bo.

N.N.

Ali je to človek

Uvod

Primo Levi je bil italijanski Žid, po izobrazbi kemik, doma iz Turina. Po kapitulaciji Italije, 8. septembra 1943, je odšel med borce odporiškega gibanja, kjer ga je konec leta zajela fašistična milica. Kot Žida in partizana so ga predali nacistom, ki so ga deportirali v taborišče Auschwitz. Tu so začeli nastajati spominski zapisi, ki jih je Levi izdal v knjigi z zgovornim naslovom, *Ali je to človek*. Kot je sam zapisal, je bila njegova sreča, da je prišel v to zloglasno in uničevalno taborišče na Poljskem tako pozno, šele leta 1944, ko je nacistični Nemčiji vse bolj primanjkovalo delovne sile in je tako ušel likvidaciji. Tudi njegova diploma kemijskega inženirja je storila svoje, saj so nacisti očitno potrebovali izobražene ljudi.

Tako je Levi preživel holokaust, obenem pa je začel zapisovati pretresljive zgodbe taboriščnega življenja, ki jih je strnil v omenjenem spominskem delu. Delo pa presega zgolj okvir spominskega pričevanja in je prava zgodovinska in sociološka študija. Ob izidu v italijanščini je Levija knjiga vzbudila veliko pozornost med bralci. Slovenski prevod, ki še vedno čaka na izid, je pripravil prof. Sergej Šlenc. Del zanimive in pretresljive Levijeve pripovedi je prevajalec ljubeznivo odstopil uredništvu našega glasila. V tej in prihodnjih številkah bomo objavili nekaj značilnih odlomkov. Prepričani smo, da bomo med bralci vzbudili zanimanje, tako kot se je to zgodilo v Italiji in drugod po svetu, kjer je izšla Levija knjiga.

Pot

Zajela me je fašistična milica 13. decembra 1943. Bilo mi je štiriindvajset let, imel sem prav malo pameti, nobene izkušnje in močno nagnjenje, ki ga je še spodbujal režim odvojenosti, na katerega so me pred štirimi leti obsodili rasni zakoni, k življenju, ki je komajda bilo stvarno, ki so ga prevečevala civilizacijska videnja kartezijskega tipa, iskrena moška ter medleča ženska prijateljstva. Bil sem tudi umerjeno in abstraktno uporen.

Ni mi bilo lahko odločiti se za pot v hosto, za delo pri organiziranju nečesa, kar naj bi po mojem mnenju in mnenju komajda bolj izkušenih prijateljev imelo postati partizanska skupina gibanja "Pravica in Svoboda". Ni bilo zvez, ni bilo orožja, denarja in izkušenj, kako si vse to priskrbeti; manjkalo nam je sposobnih mož, zato pa nas je dobesedno poplavljal množica nesposobnjakovičev, ki se je dobronamerno ali zlonamerno bežech iz doline zatekala v hribe, kjer naj bi našla neobstoječo organizacijo, kadre, orožje, ali samo zaščito, skrivališče, ogenj, ali le par čevljev.

Takrat me še niso podučili v nauku, ki sem ga pozneje hitro osvojil v Lagerju, da je prva naloga človeka zasledovati svoje cilje s primernimi sredstvi in če pogrešiš, plačaj; zato ne morem poznejšega razvoja dogodkov imeti kot za docela upravičenega. Tri stotnje fašistične milice so sredi noči nameravale presenetiti drugo partizansko skupino, ki je bila veliko močnejša in nevarnejša in ki se je vgnedila v sosedni dolini, pa so ob neki mrliško beli snežni zori vdrle v naše skrivališče ter me kot sumljivo osebo odpeljale v dolino.

Med poznejšimi izpraševanji sem raje izjavil, da sem "italijanski državljani židovske rase", ker sem smatral, da ne bom mogel opravičiti svoje prisotnosti v tistih tudi za "begunca" preveč odmaknjenih krajih in ker sem, pogrešno, kot se je pozneje pokazalo, menil, da bi priznanje o moji politični aktivnosti pomenilo mučenje in sigurno smrt.

Ker sem bil Žid, so me odpeljali v Fossoli pri Modeni, kjer so v taborišču, ki je bilo pred tem namenjeno angleškim in ameriškim ujetnikom, zbirali različne vrste ljudi, ki niso novooblikovani vladi fašistične republike bili povšeči. Ob mojem prihodu konec januarja 1944 je bilo v taborišču italijanskih Židov približno 150, to število pa je v nekaj tednih naraslo na šesto in več. Šlo je največkrat za cele družine, ki so jih zaradi njihove neprevidnosti ali ovadbe

zajeli fašisti ali nacisti. Nekaj se jih je predalo prostovoljno, bodisi ker so obupali in se naveličali potepanja, bodisi ker so ostali brez sredstev za preživljanje, ker se niso hoteli ločiti od ujetega sorodnika ali celo, absurdno, "da bi se spravili v red z zakonom". V taborišču je bilo še kakih sto interniranih jugoslovanskih vojakov in nekaj politično sumljivih tujcev.

Prihod majhnega oddelka nemških esesovcev bi moral zbuditi dvome celo v največjih optimistih, tako pa smo si vest tolmačili na različne načine, ne da bi pri tem prišli do najbolj očitnega sklepa, zato nas je napoved o naši deportaciji povsem presenetila.

20. februarja so Nemci taborišče skrbno pregledali, se javno in odločno pri italijanskem komisarju pritožili zaradi pomanjkljive menze in nedovoljne količine drv za kurjavo; rekli so celo, da bo kmalu začela delovati poljska bolnišnica. Toda 21. zjutraj se je zvedelo, da bodo Židi odpotovali, vsi brez izjeme, tudi otroci in starci pa bolniki. Kam, se ni vedelo. Pripravimo naj se na petnajstdnevno potovanje. Za vsakega, ki bo manjkal pri apelu, jih bodo ustrelili deset.

Le maloštevilni naivneži in zaslepljenci so še naprej trmasto upali. Mi smo veliko govorili s poljskimi in hrvaškimi begunci in smo zato vedeli, kaj pomeni odpotovati.

Za na smrt obsojene izročilo predpisuje strog ceremonial, ki naj izpostavi, da se je vsaka strast in vsaka jeza poglobila in da justifikacija ni nič drugega kot žalostna obveznost do družbe, ki naj celo krvnika pripravi do usmiljenja za žrtev. Zato se obsojencu prihrani vsaka neprimerna skrb, dopusti se mu samota in, če si to želi, vsakršna duševna tolažba, skratka poskrbljeno je zato, da ne začuti okoli sebe sovraštva ali samovolje, pač pa potrebo in pravico in, skupaj s kaznijo, odpustanje.

Vendar pa nam to ni bilo dopuščeno, ker

nas je bilo preveč, ker je bilo časa premalo, poleg tega pa, česa naj bi se mi morali kesati in kaj naj nam bi bilo odpuščeno? Italijanski komisar je torej ukazal, naj vse službe še naprej delujejo do dokončnega sporočila; zato je še naprej delovala kuhinja, dežurstva pri čiščenju so se opravljala kot ponavadi in celo učitelji in profesorji so v mali šoli imeli zvečer pouk, kot vsak dan. Vendar otrokom tisti večer niso dali domače naloge.

Pa je prišla noč, ki je bila taka, da smo spoznali, da ji človeške oči ne bi smele biti priča in preživeti. Vsi so to občutili: nobeden od čuvajev, italijanskih ali nemških, ni imel srca, da pride pogledat, kaj počnejo ljudje, ko vedo, da morajo umreti.

Vsako se je poslovil od življenja na način, ki mu je bolj odgovarjal. Nekateri so molili, drugi so čez mero pili, tretji so se izživeli v sramotni zadnji sli. Le matere so bdele, da bi skrbno pripravile hrano za na pot, okopale so otroke, pripravile kovčke, in ob zori je bila bodeča žica polna otroškega perila, ki se je sušilo na vetru; tudi na plenice, na igrače, na blazine, na sto drobnih stvari niso pozabile, za katere so dobro vedele, da jih otroci nasploh potrebujejo. Ali ne bi tudi vi storili enako? Če bi vam jutri hoteli ubiti otroka, mu danes ne bi dali jesti?

V baraki 6 A je bival stari Gattegno z ženo in številnimi otroki, vnuki, zeti in delavnimi snahami. Vsi moški so bili mizarji; prihajali so po dolgih in mnogih potovanjih iz Tripolija, a zmeraj so s seboj nosili orodje, štedilnik pa harmonike in violino, da so lahko po delovnem dnevu zaigrali in zaplesali, kajti bili so veseli in pobožni ljudje. Njihove ženske so se prve med vsemi pripravile za odhod, tiho in hitro, da bi ostalo časa za žalovanje; in ko je bilo vse nared, pogače spečene, svežnji zavazani, tedaj so se sezule, si spustile lase, razgrnile po tleh mrliške sveče, jih po starodavni navadi prižgale, sedle na tla v krog in vso noč jokale naricale in molile. Veliko nas je postalo pred njihovimi vrati in v dušo je legla za nas nova a pravadna tuga ljudstva, ki je brez zemlje, brezupna žalost izgona, ki se vsako stoletje obnavlja.

Zora nas je presenetila kot prevara, kot da bi se sonce povezalo z ljudmi v nameri, da nas uničijo. Razna čustva, ki so nas vzburla, občutki zavestne privolitve, brezupnega odpora, pobožne vdanosti, strahu, obupa so se zdaj po neprespani noči stekali v razbrzdano kolektivno blaznost. Čas za razmišljanje, za odločanje je minil, in vsak razumski vzgib se je razlezel v nebrzdan vihar, iz katerega so boleče kot sunki bodala preblislili še tako blizu v prostoru in času dobri spomini naših domov.

Veliko reči smo si tedaj rekli in storili, a je o njih bolje, če jih pozabimo.

Z nesmiselno natančnostjo, na katero smo se pozneje morali navaditi, so Nemci opravili apel. Na koncu, - Wiewiel Stück? - je vprašal feldvebel, deseter pa je strumno pozdravil in odgovoril da je "kosov" šestopetdeset in da je vse v redu; tedaj so nas naložili na avtobuse in odpeljali na postajo v Carpiju. Tu so nas čakali vlak in spremstvo za na pot. Tu smo dobili prve udarce: in to je bilo nekaj tako novega in nesmiselnega, da nismo občutili bolečine ne na telesu ne v duši. Občutili smo le globoko začudenje: kako lahko pretepaš človeka brez vsake jeze?

Vagonov je bilo dvanajst, nas pa šestopetdeset; v mojem nas je bilo le petinštirideset, a vagon je bil majhen. To je torej pred našimi očmi, pod našimi nogami eden tistih slavnih nemških vojaških transportov, ki se nikoli ne vrnejo, o katerih smo tako pogostoma trepetaje in vedno nekoliko neverno slišali pripovedovati. Točno, natančno tako: tovorni vagoni, ki se zaprejo od zunaj, znotraj pa moški, ženske, otroci, zgneteni brez milosti kot zanič blago na pot v nič, navzdol, na dno. Zdaj smo v njih mi.

Vsi v življenju slejkoprej odkrijejo, da je popolna sreča neuresničljiva, a malo je takih, ki pomislijo nasprotno: da je taka tudi popolna nesreča. Momenti, ki se upirajo udejanjanju obeh teh skrajnih stanj so iste narave: izvirajo iz naše človeške biti, ki nasprotuje vsaki neskončnosti. Nasprotuje ji naše zmeraj nezadostno

poznavanje bodočnosti; temu se v enem primeru pravi upanje, v drugem negotovost glede bodočnosti. Upira se ji gotovost smrti, ki vsaki radosti a tudi vsaki žalosti določa neko mejo. Upirajo se ji neizogibne materialne skrbi ki, če resda zameglijo vsako trajno srečo, z druge strani vztrajno odvrčajo našo pozornost od nesreče, ki preži nad nami in zavest o njej nekako razdrobijo, da jo zato lažje prenašamo.

Med potjo in po njej so bile prav tegobe, batine, mraz, žeja, ne pa volja do življenja ali zavestna vdanost tisto, kar nas je obdržalo na površju v praznini brezdanjega obupa: kajti malo je takih, ki so tega zmožni, mi pa smo bili le navaden vzorec človeštva.

Vrata so takoj zaprli, a vlak je krenil šele zvečer. Z olajšanjem smo zvedeli, da smo namenjeni v Auschwitz: to ime nam takrat ni pomenilo nič, a je le moralo biti ime nekega kraja na tej zemlji.

Vlak je vozil počasi z dolgimi utrujajočimi postanki. Skozi lino smo gledali, kako po vrsti izginjajo visoke, blede stene Nadiške doline, zadnja imena italijanskih mest. Čez Brennero smo šli ob dvanajstih drugega dne in vsi so vstali pokonci, a nihče ni rekel besede. V srcu mi je kljuvala misel na vrnitev in okrutno sem si zamišljal, kakšna bi lahko bila nečloveška radost tega drugega prehoda, z odprtimi vrati, saj ne bi nihče hotel zbežati, pa prva italijanska imena... pogledal sem okoli sebe in pomislil: koliko jih bo med tem ubogim človeškim prahom zadela usoda.

Med petinštiridesetimi osebami iz našega vagona, so le štiri spet videli svoje domove; in naš voz je bil zdaleč najsrečnejši. Trpeli smo žejo in mraz: na vseh postajah smo glasno prosili vode ali vsaj pest snega, a le rekdokdaj so nas slišali; vojaki iz spremstva so odvrčali tiste, ki so se skušali približati transportu. Dve mladi materi, ki sta še dojili novorojenčka, sta noč in dan stokali in prosili vode. Manj so nas zaradi živčne napetosti mučili lakota, napor in nespečnost: a noči so bile ena sama neskončna mora.

Malo je ljudi, ki znajo dostojanstveno iti v smrt in pogostokrat niso tisti, za katere bi pričakoval. Malo jih zna molčati in spoštovati tuji molk. Naše nemirno spanje so često prekinjali hrupni in nepomembni prepiri, kletvice, brce in udarci, ki so jih dajali na slepo kot v zaščito pred neprijetnim, a neizogibnim dotikom. Takrat je kdo prižgal turoben plamenček sveče in razkrival mračno gomazenje, pomešano topo in bolečo človeško gmoto, ki so jo občasno dvigovali nenadni krči, a notranjost takoj pomirila.

Skozi lino so se prikazovala znana in neznana imena avstrijskih mest, Salzburga, Dunaja, nato čeških in končno poljskih. Zvečer četrtega dne je mráz postal hud; vlak je vozil skozi neskončnost temnih borovih gozdov in se komaj zaznavno vzpenjal. Sneg je bil visok. Proga je bila verjetno stranska, postaje majhne in skoraj prazne. Med postanki ni več nihče skušal priti v stik z zunanjim svetom; zdaj smo že čutili, da smo "onstran". Nato smo dolgo stali med polji, potem pa se je pot skrajno počasno nadaljevala, dokler se kompozicija ni končno ponoči sredi temne in tihe ravnine zaustavila.

Z obeh strani tira so se, kolikor je pogled nesel, videle vrste belih in rdečih luči, a niti sledu nejasnega šuma, ki od daleč najavlja naseljen kraj. Ob brljenju zadnje sveče je ugasnil ropot tračnic, umolknil vsakršen človeški zvok, mi pa smo čakali, da se bo kaj zgodilo.

Poleg mene, zgnetena med telesi, je vso pot stala ženska. Poznala sva se dolgo let, nesreča nas je prizadela skupaj, a malo sva vedela drug o drugem. Tedaj, v uri odločitve sva si rekla to, kar si živi ne rečejo. Pozdravila sva se, na kratko; vsakdo je v drugem pozdravil življenje. Nisva se več bala.

Iznenada se je zapletlo. Vrata so hrupno odprli, v mraku so odmevala tuja povelja, tisti barbarski lajež Nemcev, ko ukazujejo, kot bi sproščali stoletja star bes. Pred nami se je pokazal z reflektorji osvetljen peron. Malo naprej je stala vrsta tovornjakov. Potem je bilo spet vse tiho. Nekdo je

povedal: treba je bilo izstopiti s kovčki in jih zložiti ob vlaku. V hipu se je peron napolnil z mrgolečimi sencami, mi pa smo se bali pretrgati tišino, vsi so bili zaposleni s kovčki, se iskali, klicali, vendar plaho, polglasno.

Kakih deset esesovcev je stalo ob strani s široko razkoračenimi nogami: z okamenelimi obrazi so nas začeli naglo, drugega za drugim spraševati v polomljeni italijanščini. Spraševali niso vseh, samo nekatere: "Koliko let? Zdrav ali bolan?" in po odgovorih kazali v dve različni smeri.

Vse je bilo tiho kot v akvariju ali kot v nekih sanjskih prizorih. Pričakovali smo nekaj bolj apokaliptičnega: bilo so videti kot navadni redarji. Bilo je begajoče in pomirjujoče. Nekdo si je drznil vprašati za kovčke: odgovorili so "kovčki potem"; nekdo drug ni hotel zapustiti žene; rekli so "potem spet skupaj"; veliko mater se ni hotelo ločiti od otrok; rekli so "tobro, tobro, biti z otrokom". Vedno z mirno gotovostjo nekoga, ki opravlja le svoje vsakdanje delo. Kaj se je zgodilo z drugimi, z ženskami, otroki, starci, nismo mogli ugotoviti niti tedaj niti potem: enostavno pogoltnila jih je noč. A zdaj vemo, da v tistem hitrem in površnem izboru so o vsakem od nas presodili, če lahko ali ne koristno dela za Reich; vemo, da je v taborišče Buna-Monowitz odnosno Birkenau vstopilo iz našega transporta vsega 96 moških in 29 žensk in da od vseh drugih, njih več kot 500, dva dni pozneje ni bil nihče več živ. Vemo tudi, da se tega ohlapnega načela razločevanja med sposobnimi in nesposobnimi niso zmeraj držali in da so pozneje privzeli enostavnejši sistem odpiranja obojih vrat na vagonih brez predhodnega opozorila prislecem. V taborišče so prišli tisti, ki so slučajno izstopili na eni strani, v plinske komore pa ostali.

Tako je umrla triletna Emilija, ker se je Nemcem očitno zdelo zgodovinsko nujno, da morijo otroke Židov. Emilija, hčerka milanskega inženirja Alda Levija, radovedna, ambiciozna, vesela in bistra deklica, ki sta jo med potjo starša uspela okopati v pocinkanem čeburu z mlačno vodo, ki jo je izprijeni nemški strojevodja

privolil natočiti iz lokomotive, ki nas je vse vlekla v smrt.

Tako so v hipu, na prepad, izginile naše žene, naši starši, naši otroci. Skoraj nihče se ni mogel od njih posloviti. Nekaj časa so stali kot temna gmota na drugem koncu perona, potem nismo videli ničesar več.

Iz luči reflektorjev sta stopili dve četi čudnih mož. Hodili so v vrstah po tri s čudno, nerodno hojo, z glavami, ki so visele naprej in togimi rokami. Nosili so smešne čepice, oblečeni pa so bili v dolge, črtaste hlamudračke, za katere smo, čeprav je bila noč in oni so bili daleč, uganili, da so umazane in strgane. Okoli nas so šli v širokem krogu, tako da se nam niso približali in se nato lotili naših kovčkov ter vstopali in izstopali iz praznih vagonov. Mi smo se molče gledali. Vse je bilo nerazumljivo in noro, a nekaj smo doumeli: čakala nas je taka metamorfoza, jutri bomo tudi mi taki.

Ne da bi se zavedel, sem se znašel na tovornjaku skupaj s trideseterico. Tovornjak je odpeljal z vso hitrostjo, bil je pokrit in nič se ni videlo, a po sunkih smo vedeli, da je cesta polna zavojev in lukenj. Ali smo bili brez spremstva? Naj se vržemo dol? Prepozno, prepozno, vsi gremo "dol". Sicer smo kmalu opazili, da nismo brez spremstva. Bil je to do zob oborožen nemški vojak: mi ga ne vidimo, ker je trda tema, a vsakič ko nas sunek vozila vrže na klop desno ali levo, začutimo njegov trdi dotik. On prižge žepno svetilko in ne zavpije "O gorje, ti grešna raja!"*, pač pa nas vljudno, vsakega posebej vpraša po nemško ali v mednarodni latovščini, če mu odstopimo denar ali uro: saj jih tako in tako ne bomo več potrebovali. To ni ukaz, ni pravilnik in jasno je, da gre za majhno zasebno pobudo našega Harona, ki v nas zbudi jezo in smeh in neko čudno olajšanje.

Primo Levi - Sergej Šlenc

* prepesnil Andrej Capuder

Snežnik

Tamkaj, kjer jutro rodi se in vstaja,
tamkaj, kjer sonce luči nam prižge,
tamkaj vzdiguje se ljubljena gora,
pesmi prastare ji lesi šume.

Veter mornik ji šepetne o palmah,
burja s Triglava prinaša pozdrav,
morje pojočih gozdov jo obliva
semkaj od Roga do kraških dobav.

Gleda v daljavo na širša obzorja:
tam Benečija je, tam Korotan,
bele tam gore pod nebes kipijo,
doli globoko peni se Jadran.

Jelen oglašja se, godrnja v gori,
šla čez vrhove je zlata jesen,
volkec otožno zavija v goščavi,
sape že hladne so, veter leden.

Zima poslavlja se pozno spomladi,
krilati pevec v slovo ji žgoli,
poje Kresniku, ki v svate prihaja,
gori nevesti da cvet podari:

cvet, ki rdeč je kot jutranja zora,
cvet, ki odseva modrino neba,
pisane nebine, bele vrčce,
rože kraljice visokih gora.

Haljo iz vedno zelenih borovcev,
slečev rdečih in belih planik,
spele za goro so vile gorjanke,
dedje so dali ime ji Snežnik.

Daleč, tam daleč šumijo gozdovi,
vedno zeleni borovci duhte,
ljubljena gora se dviga nad njimi,
lepi spomini hitijo do nje.

Drago Karolin

Lepe vezi



Prijateljsko srečanje s tržaškimi upokojenci

Skoraj desetletje nas z vse večjo močjo in dobro voljo povezuje pobratenje z Društvom slovenskih upokojencev iz Trsta. Prva svečanost je potekala v mesecu juniju 1986 v navzočnosti številnih članov obeh društev. Meddruštveno pobratenje sta podpisala dr. Turina in tedanji naš predsednik Ivan Skrt. Od tedaj smo veliki prijatelji - kot ena sama velika družina.

To se predvsem vidi na vsakoletnih srečanjih in ob raznih praznovanjih. Žal, tudi ob pogrebi na tej in oni strani meje. Tako je kaj kmalu umrl predstavnik Tržačanov dr. Turina. Večkrat smo obiskali njegov grob na Opčinah.

Zahvala, da nam je na naših izletih lepo gre predvsem pobratenemu društvu, zlasti predsednici g. Nadji Pahor ter neutrudnemu tajniku g. Evgenu Dobrili. Slednjega poznamo kot izrednega poznavalca lepote Krasa in sploh tržaške okolice in mesta samega. Tako smo si v splošno zadovoljstvo vseh članov ogledali lepoto Krasa, slovensko okolico od Doline do izliva Timave v morje, Nabrežino, Milje, Zgonik, Oglej.... V vseh občinah je bilo lepo, zanimivo. Najbolj nam je pri "srcu" Zgonik in zraven znamenit kmečki turizem Dušana Miliča, kamor nas naši dragi prijatelji

največkrat povabijo. Tudi Oglej nam je ostal v lepem spominu, pa grad Devin, Rilkejeva pot....

Letos smo si ogledali tudi dva tržaška muzeja - pomorskega in železničarskega. Zanimiva je bila tržnica, ogledali smo si še kraško hišo v Velikem Repnu in znamenito cerkev v Repentabru. Vmes smo se v Agroturizmu posladkali še v Zagradcu.

Kadarkoli so potekala naša srečanja, vedno je bilo lepo in prijetno. Hvala vam, dragi prijatelji Tržačani!

Vojka in Darinka

Ob deseti obletnici mešanega pevskega zbora upokojencev v Ilirski Bistrici



Mešani pevski zbor Društva upokojencev ob ustanovitvi leta 1986

Pevec si ali nisi. Ta čudoviti dar ti je že v zibko položen. Stari ljudje so že po dojenčkovem joku sklepali o bodočem pevcu. Če je močno jokalo so rekli: "Močna pljuča, ta bo pevec (ali pevka)!" To je vedno držalo! Na žalost pa so se stvari velikokrat tako sukale, da še govoriti nisi smel, Bog ne daj, da bi pel! Tedaj je pela ali jokala samo duša. Kot človek si bil odsoten in ponižan. To se je dogajalo pri nas ob raznih okupacijah. Tedaj smo Primorci molčali ali peli tiho, zelo tiho.

V našem mestu se je slovenska pesem obudila poleti leta 1942. Tedaj je prišel v

trnovsko župnišče mlad duhovnik iz Gorenjske, gospod Karel Babnik. Pod okriljem cerkvenega mešanega pevskega zbora je zbral veliko mladih, petja željnih domačinov. Veliko so vadili. V programu so bile cerkvene, narodne in umetne pesmi. Petja je bilo res veliko, kot da bi hoteli nadoknaditi zamujeno. Seveda, v slovenščini! Spomladi leta 1944 je ta zbor prvič priredil celovečerni koncert. Dotlej v Ilirski Bistrici še ni bilo tako doživetega, udarnega in uspelega koncerta. To je bila najsilovitejša budnica za slehernega domačina. Nemci so to opazili in prepovedali slovensko pesem.

Naša pesem je ponovno utihnila. Šele po končani vojni so zaživel pevske zbori in kulturno življenje se je razbohotilo.

Pevci so prepevali, zoreli in se počasi starali. Nasledili so jih mlajši. Ko so starejši pevci ugotovili, da zbori uspevajo tudi brez njih, so se odločili, da ustanovijo pevske zbor upokojencev. Tone Knafelj in Vojko Žnidaršič sta bila pobudnika za ustanovitev moškega pevskega zbora upokojencev v Ilirski Bistrici. Tedanji predsednik društva upokojencev Ivan Skrt jima je nudil vso podporo in tako je bil 17. februarja 1984 ta pevske zbor tudi ustanovljen. Tistega leta so se prvič predstavili na srečanju upokojencev v Postojni. Zbor je tedaj štel osemnajst pevcev, vodil pa ga je Dimitrij Grlj. Leta 1985 je zbor nastopil na podobni prireditvi v Divači pod vodstvom Nives Pirih. Leta 1986 je ta zbor prerasel v Mešani pevski zbor. V zboru je sprva prepevalo trideset pevk in pevcev, prvič pa so nastopili leta 1987 na srečanju upokojencev v Komnu.

V mesecu januarju leta 1996 zbor obhaja svojo deseto obletnico. V zboru trenutno poje blizu štirideset pevk in pevcev. Najštejmo jubilate, ki vztrajajo v zboru vseh deset let! To so:

1. Darinka Šajn
2. Mara Cubr
3. Lina Mikuletič
4. Ankica Udovič
5. Tončka Batista
6. Tončka Volk
7. Darinka Žbogar
8. Lina Štemberger
9. Anton Čekada
10. Anton Knafelj
11. Marija Simčič
12. Stana Božič
13. Jolanda Poklar
14. Štefka Benigar
15. Albina Tomšič
16. Marica Muha
17. Jože Dodič
18. Franc Samsa
19. Vojko Žnidaršič



Mešani pevski zbor Društva upokojencev leta 1995

Z žalostjo se spominjamo odličnih pevcev, ki so odšli tiho in nepričakovano. To so Anton Trebec, Ciril Mahne in Mirko Žnidaršič. Še vedno so z nami "njihove" pesmi Tari bari, Sem zaljubljen bil in Temna noč se je storila. Zaradi bolezni ne poje več naš nekdanji solist Jože Žnidaršič, ki je vsako naše srečanje zaključil s svojim enkratnim samosplovom "Slavček".

Sedaj, ko pregledujemo naše desetletno delo, s ponosom ugotavljamo, da smo imeli prek 600 pevskih vaj, na katerih smo naštvudirali okrog 60 pesmi in imeli 60 koncertnih in drugih priložnostnih nastopov.

S posebnim zadovoljstvom se udeležujemo vsakoletnih revij pevskih zborov kot so: revija Primorska poje, srečanje primorskih pevskih zborov upokojencev in občinska revija pevskih zborov.

Za uspešno delo gre zasluga in priznanje zborovodji Dimitriju Grlju in vodstvu pevskega društva, ki so ga po vrsti vodili predsedniki Vojko Žnidaršič, Darinka Žbogar, Marjan Boštjančič in nazadnje ponovno Vojko Žnidaršič. Upravi Društva upokojencev se zbor zahvaljuje za vso pomoč pri izvajanju vsakoletnega programa. Posebno zahvalo dolgujemo tudi Zvezi kulturnih organizacij Ilirska Bistrica, ki je s finančnimi sredstvi in drugo strokovno pomočjo podprla delo zbora. Priznanje in pohvalo so si prav gotovo zaslužili tudi člani zbora za zelo dober obisk na vajah in nastopih, kar dokazuje, da je med starejšimi pevci veliko dobre volje za lepo slovensko pesem.

Na koncu pa vabimo vse, ki radi poje, da se nam pridružite. Ne bo vam žal! Nekaj uric na teden boste sproščeni in vam bo lepo. Če cel teden ne slišite prijazne besede, jo tukaj za gotovo boste, pa še smeh in zabava bosta zastonj! Mogoče boste tudi vi v tem petju našli iskrico upanja, ki bo grela tolikokrat osamljene dni naše jeseni. Kajti, dokler je melodija v duši, dotlej je življenje; ko ta umolkne, obnemi nebo.

Nada Žnidaršič

Upokojenci - likovniki



Upokojenci - likovniki: Miro Žnidaršič, S. Romana, Vojka Pirih

Z upokojitvijo ljudje ponavadi nadaljujejo z delom. Še z večjo vnemo se predajajo svojim "konjičkom". Tako imamo v Ilirski Bistrici celo vrsto slikarjev - amaterjev in profesionalcev. Pred dobrim letom je bila v Domu starejših občanov razstava treh bistriških slikarjev, ki sta jo organizirala Društvo upokojencev in Zveza kulturnih organizacij. Razstava je pritegnila izjemno veliko obiskovalcev. Prvič so se občinstvu skupaj predstavili starosta bistriških slikarjev, zdaj že pokojni Mirko Žnidaršič, sestra Romana in Vojka Pirih. Pri vseh treh slikarjih je značilen realističen slog, pretežno iz domačih krajev. Z likovno umetnostjo pa se v Ilirski Bistrici ukvarjajo še Jože Šajn, Danilo Gašperšič.....Se nam bodo še kdaj skupno predstavili?

Dimitrij Grlj



Slike z razstave

Toni Gašperšič



Rodil se je leta 1921 na Premu v petčlanski kmečki družini. Kot vsi slovenski fantje je tudi Toni leta 1942 odšel v italijansko vojsko. Leta 1943 je odšel na fronto v

afriški Tunis. Še istega leta je postal francoski ujetnik, vse do kapitulacije Italije. Takoj zatem se je vključil v partizansko vojsko. Vojaški rok je služil v mornarici do konca oktobra 1945, ko je bil demobiliziran. Vrnil se je na kmetijo, kjer je vzdrževal onemogle starše. Toda vojaščine še ni zaključil! V novembru leta 1951 je bil ponovno vpoklican na vojaške vaje v Split. Na vajah se je poškodoval in se je kot vojaški invalid vrnil v rodni kraj.

Njegov nenavadni literarni talent mu je zelo popestril žalostne vojne dni v Egiptu. Sicer pa je Toni, premski pesnik, napisal

precej odmevnih in prijetnih pesmi. Tudi za Slake, poznane po širni Sloveniji in tujini, je napisal besedila njihovim vižam. Še sedaj jih radi pojejo in igrajo!

Sam o sebi pa pravi takole: "Sedaj sem doma in čakam na odsluženje življenja." Mi vsi pa mu želimo: "Še na mnoga leta!" in čakamo na novo "resnično" pesem, kot je tista o Adamu in Evi.

Darinka Žbogar

Hišica domača

Ni srebra in ne zlata,
nič se v njej mi ne blešči,
samo zelena trtica
s sladkim grozrdjem jo krasi.

Tam najlepše je veselje,
tam sem jaz doma,
tam so moje srčne želje,
saj od tam sam jaz doma!

Na večer dekleško petje
tam iz polja se glasi,
vsaka nosi šopek cvetja,
da nam domek okrasí.

Tam najlepše je veselje,
tam sem jaz doma,
tam so moje srčne želje,
saj od tam sem jaz doma!

Sejalec

V jeseni, ko kmetič žito poseje,
že tedaj se mu srce zasmee,
da poleti, ko bo žito pobral,
se bo ob beli pogači smejal.

Predno že res je bela pogača,
na njivi se marsikaj obrača:
mora gnojiti, žito škropiti
in prezgodaj se ne veseliti!

Bog in narava svoje storita
in kmetiča ob znoju tud' zapustita.
"Oj, kmetič! kaj ti je storiti?
Ali še orati, ali vse opustiti?"

Kmetič nikoli ne obupa.
Orje in seje ter veselo zauka:
"Da le njiva rodila bi vsega
in v domovini ne bilo bi gorja!"

Adam in Eva

Ko je Bog ta lepi svet ustvaril,
nam je Adama na svet podaril.
Pa je vzkliknil mladi naš Adam:
"Jaz pa tudi ne bom sam!"

Bog je dal Adamu trdno spanje,
v spanju pa mu rebrce odzame.
Ko se Adam zjutraj prebudi,
Evica že poleg njega spi.

Čez nekaj časa Bog Adama vpraša
kako se Evica obnaša.
Pa je vzkliknil mladi naš Adam:
"Za tako Evico rad vsa rebra dam!"

Čez nekaj časa ponovno Bog Adama vpraša
kako se Evica obnaša.
Pa je vzkliknil Adam ves srdit:
"Jaz sem Evice do grla sit!"

Namesto da šivala bi in prala,
je celi dan z ženskami kramljala,
ko sem pa prišel truden in zaspan
sem še bolhe moral ubijati sam!"

Prem



Gručasta slemenska vas Prem leži na 472 m nadmorske višine na obrobju Brkinov. V tesni dolini pod vasjo teče reka ali Vel'ka voda kot ji pravijo domačini.

Posebnost naselja je grad Prem, ki je imel pestro zgodovino. Omenjajo ga že leta 1213 kot možno rimsko utrdbo. Grad je večkrat menjal lastnike: Oglejski patriarhi, Habsburžani, grofi Porcia ter še nekaj drugih. Končno je lastnik postal "plebejec", bogati tržaški trgovec Zucolin. Še nekaj velja omeniti! V drugi svetovni vojni so skoraj vsi naši gradovi propadli ali bili drugače poškodovani. Nasprotno pa je premski grad "dočakal" svobodo lepo ohranjen in opremljen, kot si je to lahko privoščil g. Zucolin iz Trsta. Žal so že v svobodi "nastopili" premski mladci in poskrbeli, da je grad doletela ista usoda kot ostale slovenske gradove, ki so bili deležni okupatorjevega opustošenja. Škoda!

V cerkvi sv. Helene so lepe freske znanega slikarja Toneta Kralja. Žal se tudi tam ne bo moglo veliko popraviti, saj je vlaga opravila svoje.

Skratka, zelo zanimiva je premska fara. V tej fari, na tako majhnem ozemlju, se je rodilo veliko, predvsem literarno zanimivih ljudi.

Najprej omenimo pesnika Bogomirja Faturja, ki se je tu rodil leta 1914, v naši knjižnici pa je vesel praznoval svojo sedemdeseto obletnico rojstva. Bil je bližnji sosed našega velikega pesnika "moderne" Dragotina Ketteja, katerega spominsko sobo v rojstni hiši pozna sleherni naš občan.

Karel Lavrič je bil tudi rojen na Premu, vendar je kot kulturnik in organizator

političnega življenja deloval na Vipavskem in Tolminskem. Znan je po tem, da je kot advokat v Tolminu govoril le po slovensko. Knjižnica v Ajdovščini nosi njegovo ime in se imenuje Lavričeva knjižnica.

Potem sta tu še dva pesniško odmevna domačina - Vili in Joško Stegu. Prvi je žal že pokojni. Prav letos ob Kettejevem prazniku je gospa prof. Boža Breclj predstavila nove, zelo lepe Joškove pesmi. Bil je to lep kulturni večer, ki so ga popestrili vsakoletni gostje - pevci moškega pevskega zbora Dragotin Kette, ki jih vodi zborovodja Evgen Prinčič.

Premskemu mežnarju, ljudskemu pesniku, samorastniku in upokoјencu Toniju Gašperšiču smo v tem glasilu odmerili poseben prostor.

Darinka Žbogar



Lep dober dan

Ko majhna jaz sem bila,
pri nas navada ta je b'la:
če srečaš teto ali soseda,
se vsakega lepo pogleda,
prijazno voščiš dober dan,
čeprav ga vidiš prav vsak dan.

Sem tega se takrat učila,
do danes nisem pozabila.
A meni lepa tud' beseda,
če privošči mi soseda!

No, danes malo je ljudi,
ki bi pogledali v oči,
besedo rekli ali dve:
"Kako živiš, kako ti gre?"

Vsak v svojo stran obrne glavo,
hite, kot bi šlo za stavo,
kdo bolj, kdo najbolj zna brneti,
kot, da nam ne bo treba umreti.

Danica Šircelj

Razmišljanja in nasveti za starejše

Lepo bi bilo, če bi starejši, zmogli to, kar znajo, mlajši pa znali to, kar zmorejo.

Ni pomembno kaj delaš in kako živiš v mladosti, v starejših letih pa je pomembno, da vsako urico izkoristiš sebi v zadovoljstvo.

Ko smo bili mladi, smo se bali starejših, sedaj, ko smo starejši, se bojimo mladih.

V jeseni življenja izkoristi vsak dan, če je mogoče, pri delu, drugače pa ob glasbi in v družbi, ker le tako boš pozabil/a na bolezen in staranje.

Vsak človek si v življenju zastavi svoj cilj o sreči, malo pa jih je, ki to srečo zares doživijo.

Naše življenje je kakor sonce, kadar je najlepše, zatone.

Enajsta božja zapoved (včasih smo jih poznali le deset):

Oče, spoštuj sina in nevesto, da te ne vržejo iz hiše na cesto!

Mati, ubogaj zeta in hčer, če hočeš, da bo v hiši mir!

Pepca Mihelj, Knežak

Poznal sem jih

Vsaka vas ima svojo zgodovino, ki je bolj ali manj poznana, pač glede na to kolika je vas, kaj vse se je v njej dogajalo, kdo se je v njej rodil in je v svetu poznan in kaj vem kaj še.

Ima pa vsaka vas svojo, čisto svojo zgodovino, ki je največkrat poznana le vaščanom ali bližnji okolici. Po tej zgodovini in dogodkih iz nje in njihovih nosilcih je vas prepoznavna ali pa ni.

Prav o čisto navadnih dogodkih in čisto navadnih ljudeh rad premišljudem in se vračam v preteklost, jih podoživljam, včasih pa o njih tudi pripovedujem.

Dragi bralec, poskusi prebrati do konca, morda ti bo všeč.

O peki kruha

Živel je čisto sam, nizka hiša z vrtom ob strani in večjim češpovim nasadom za hišo je bilo vse njegovo premoženje. V pritlikavi stajici, ki je bila zbita iz rabljenih desk in prislunjena na skalo nasproti hiše, je redil mršavo kozo, nekaj kokoši in, če je bila sreča prav radodarna, še prašička.

Čuden možic je bil pokojni Kuše. Vsi smo ga tako klicali, pravega imena niti ne poznam. Pa kaj bi z njim. Naj ostane preprosto Kuše. Rad je pripovedoval, zvesti poslušalci smo bili predvsem vaški otročaji. Posebno napete so bile zgodbe, ki jih je doživljal kot avstroogrski "fantarist" tam na Karpatih, ko se je boril za presvitlega carja. Pa o tem kdaj drugič.

Skozi vas je mimo njegove hiše vodila pot preko Grmade v Podbeže. Kar precej ljudi je počasi podrsavalo po prahu mimo njegovih vrat. Skoraj vsak dan, razen ob praznikih in nedeljah pa je pod težo nahrbtnika in koška mimo hiše pridihala Podbiščica (imenujmo jo kar tako). Ustavila se je pred hišo, pokašljala in se z glasnim vzdihom usedla na kamnito klopico. Kuše je čul, a se je naredil gluhega, saj je vedel, da ne bo dolgo vzdržala sama. In res je bilo tako.

"Kumpare, booh."

"Boh, boh, buotra, grete duoma?"

"Duoma, pak kamo naka bi šla. Ču morat ča za južnu skuhat i zelik kruha spec."

Podbiščica je vstala in šla počasi v kuhinjo. Kuše je vedel, da občuduje njegov štedilnik, ki je bil res nekaj posebnega. Obložen je bil namreč s ploščicami in obrobjen z medenino, široka in dolga plošča je imela kar tri velike odprtine. Nekaj posebnega pa je bila krušna peč z umetno izdelanimi vrati, tudi ta so bila iz medenine, ročica za odpiranje pa je bila svetleča bunka (kuglica).

"Lip i duobar šparget, takovega bi rada tudi ja," je skorajda zavzdihnila Podbiščica.

"Duobar je duobar, a kruha neće i neće peč," je hudomušno momljaj Kuše.

"Da nje?" je bila nejeverna Podbiščica.

"Nje, vam rečem, buotra muoja, nje i nje."

Podbiščica je zmajevala z glavo, gledala šparget, gledala Kušeta in ni in ni mogla razumeti, da tako dober štedilnik ne peče kruha.

"Ta ga muore peč, vam rečem, muoj dragi kumpare." Počasi je odprla peč in previdno vtaknila roko v precej razgreto odprtino. Vrtela in obračala jo je, potegnila iz peči in jo previdno porinila nazaj. Obred obračanja dlani se je ponovil.

"Kumpare, ta šparget muore peč kruh, tuo va ja grantiram."

"Intanto ga ne peče," je pribil Kuše.

"Sda pa vidim, da me imate ze nuorca. Lipo vas pruosim, de svuoje škerce zganjate s kim drugim. U ti peći se muore spec najbuolji kruh!"

"Muore se, muore, buotra muoja, a ze tuo je trbia još niča drugo, trbi je sej zelikić muke. Tje pa ja nimam vrah praha."

Podbiščica je razumela namig in iz Kušetovega špargeta je kmalu prijetno zadišalo po sveže pečenem kruhu.

Gusa, mačka, puostelja

Ob poti, ki je vodila proti staremu gradu, je pod košatim starim orehom med dvema ograjama čepela skromna, a dokaj čedna hišica. Na gnoju ob njem so brskale kokoši, mačka pa se je grela na okenski polici. Rozina je sedela na leseni klopici in nekaj krpala, Martin pa je sede na tnaluz z žepnim nožičem rezljal kos lesa, ki bo morebiti klin ali pa zob za grablje. Prijetno nedeljsko popoldne, ki pa Martinu ni ravno najbolj teknilo. Povedati namreč moramo, da je Martin sem ter tja, če mu je seveda možnja dopuščala, pogledal malo pregloboko v kozarec. Težava je bila v tem, da je Martin v takem blaženem stanju kaj storil, a se tega ni in ni mogel spomniti. In kaj, če je bilo tudi včeraj kaj narobe? Nekoliko preveč ga je bilo, pa tudi Rozina tako neprizadeto šiva, ne govori in še smehlja se tako skrivnostno.

"Martin! Mi buš ti niča po pravici povidal, če te prašam?" ga je po strani pogledala Rozina.

"Znaš de, lipa muoja Rozinica," si je skoraj oddahnil Martin.

"Si ti, Martin muoj, morbit posral puostelju i sje skup nikamo skril?" je kot strela z jasnega vprašala Rozina.

"Ja, Rozina muoja, de bi tjebi kada lagal, nigdar, tuo ti rečjem."

"Martin muoj, ti znaš, de ima laž kratke noge i de sje enkrat pride na dan, pa naka bu još takuo skrito."

"Rozina, ne stuoj mi tiega pouvjevat."

"Pustimo to, muoj Martin, pustimo. Ma povi mi niča, Martin. Povi ti mjeni, če znaš taljansko."

"Rozinca," je kar olajšano zavzdihnil Martin, saj je nevihta očitno mimo, "sej znaš, de znam."

"Povi ti mjeni, Martin, kakuo se po taljansko rječe ja sam?"

"Io ho , Rozina, Io ho."

"Pa kakuo se rječe gusa?"

"Oca, Rozina"

"Pa mačka?"

"Gatto, Rozinica muoja," je bil kar sladek Martin.

"Nu, i još puostelja?"

"Letto," je pohitel z odgovorom Martin.

"Nu sda pa bum ja sje te besede povidala po naše, ti, Martin, pa jih povi po taljansko."

"Kot rečeš, Rozinica muoja."

"Ja sam, gusa, mačka, puostelja," je zdrdrala Rozina.

Martin pa je kot iz topa izstrelil v italijanščini:

"Io ho cagato letto."

"Martin muoj, resnica pride na dan!"

Kitajci

Čuden naslov, verjamem, da vam ni čisto razumljiv in niti slučajno ne veste, kakšno zvezo ima to z nami, s Podgrajci. Povem vam le to, da je veliko vreden, kdor zna šalo na svoj račun dostojanstveno prenesti in se celo nasmehnuti, če ne celo nasmejati, ob njej. Jaz to znam in mi tudi. Poslušajte eno na naš račun.

Zgodilo se je v času zadnje Jugoslavije, torej v tistem času, ko so k nam prihajale razne delegacije iz različnih držav. Takratna prestolnica Beograd je gostila zdaj te, zdaj one predstavnike različnih narodov in ras. Prihajali so Afričani, Indijci, Kitajci, Japonci in še bi lahko našteval.

V Beograd so poslovno potovali nekega lepega dne tudi štirje Podgrajci. Prav takrat je bila v Beogradu tudi številna kitajska delegacija.

Vozijo se v avtu tako Podgrajci po Beogradu, občudujejo avenije in življenje na njih, ko jih zmoti rezek žvižg piščalke in dvignjen lopar v miličnikovi roki. Ustavijo avto, h kateremu pristopita dva miličnika.

"Prevozili ste rdečo svetlo na semaforu," jim resno pove miličnik.

"Ča de ris?" pravi iz avta.

"Ča de je?" se oglasi drugi.

"Ma če mi? Ča bu zda?"

"Aj, naka bu ča bu, udi ni ča!" pribije zadnji.

Takrat drugi miličnik potreplja prvega po rami, rekoč:

"Ostavi jih, što ne vidiš, pa to su Kinezi."

Dragi muoji, naka bu za zda duosti. Lip naš pozdrav, boh!

Zapisal Franc Gombač - Frane Petrov



Zanimivosti iz zgodovine Jelšan



Po porazu v Rusiji leta 1812 in po bojih v naslednjem letu, se je naglo približeval Napoleonov zaton. Ko se je njegova vojska umikala iz naših krajev, so ga napadale avstrijske čete. Ena takih bitk se je bila na planoti med Jelšanami in Klano. Na ješevskih bregih je stal vojaški pratež s poljsko kuhinjo, bolnišnico in ostalimi službami. Vse to sta si hotela ogledeti od blizu dva fantiča. Eden je bil "Čotov", drugi pa "Komisarov", oba iz Jelšan. Pri ogledovanju sta opazila tudi nekaj razmetanih čevljev. Ker sta bila bosa, sta si jih hotela prisvojiti in zbežati. Pri tem ju je opazil francoski konjenik in se v diru spustil za njima. Pri vstopu v vas se je "Komisarov" fant skril pod mostiček vaškega hudournika, "Čotov" pa je nadaljeval beg. Ni prišel daleč. Konjenik ga je dohitel in ga podrl s sabljo, da je obležal v mlaki svoje krvi. Vsa vas je za njim žalovala, na pokopališče so ga pospremili v velikem številu. Baje je bil konjenik hudo kaznovan, a "Čotovega" fanta ni bilo več nazaj.

Ob izteku leta 1835 vlada v vaseh Jelšane in Šapjane veliko razburjenje. Več kmečkih gospodarjev in gospodinj iz obeh vasi se je sprlo, prišlo je tudi do pretepa. Zakaj? Zaradi zemljiških parcel, ki jim Ješevci pravijo "peščine", Šapjanci pa "križni cer". V tem spopadu je bilo nekaj udeležencev krvavih in pretepenih. Razburjenje je naraščalo in pripravljali se je še

večji pretep. Šapjanci so trdili, da jim morajo Jelšanci vrniti vse prilaščene parcele, češ da spadajo k vasi Šapjane in da jih je njim izročil podgrajski grof. Ješevci pa so trdili, da teh parcel ne bodo vrnil, saj je bila tam prej sama robida in trnje, zdaj pa so tu lepi sadovnjaki in vinogradi. Seveda, po zaslugi Ješevcev! Dokler ni bilo sadov in plodov na "peščinah", jih ni nihče preganjal.

Za dogodke je zvedela takratna oblast in avstrijski žandarji so najbolj razborite iz obeh vasi priprli v zapore na Voloskem pri Opatiji, kjer je bilo pokrajinsko glavarstvo. Razpisana je bila razprava in in rzsodba za rešitev spora med obema vasema. Na razpravo sta kot prič in sodna izvedenca prišla grof z z Bobna pri Zabičah ter grof ali signoria kot so pravili podgrajskemu gospodu. Na razpravi sta grofa obsojala pretepe, a vendar sta priznala, da ne bi bilo pravično, če bi Ješevcem odvzeli njihove "peščine", saj so na mestu, kjer je bilo prej samo trnje in robida, ustvarili sadovnjake in vinograde. Sodišče je upoštevalo mnenje grofov in Ješevcem pustilo "peščino". Najhujše pretepače z obeh strani je sodnik kaznoval in obsodil na prejem od dvajset do trideset palic.

Danes spadajo Šapjane pod hrvatsko državo in tako bodo Ješevci postali dvolastniki, ker bo meja gotovo potekala po meji katastrske občine in tako delila Hrvatsko in Slovenijo. Obstaja pa tudi možnost, da bodo Šapjanci prej ali slej ponovno zahtevali svoje nekdanje parcele, ker tam ni več ne sadovnjakov ne vinogradov. Zaraščene so s trnjem in robidami.

Okrog leta 1820 so prišli prvi pozivi in nazadnje tudi odlok z Dunaja, da se mora v Jelšanah ustanoviti državna šola. Priprave in izvajanje odloka je bila poverjena občini, glavno zadolžitev pa je imel župnik v Jelšanah. Odgovorni ljudje so poskušali vse, da bi ustanovili šolo. Leta so tekla in s šolo ni bilo nič. Ustanovili so jo šele leta 1851, dobrih trideset let pozneje. Z Dunaja so zahtevali pojasnila za tolikšno zamudo. Pojasnilo je bilo skoraj neverjetno in sicer:

Ljudje so napol divji in se nikakor ne morejo odločiti, da bi dali svoje otroke v šolo.

Pozneje so ljudje razmišljali zakaj taka razlaga. Prišli so do drugega zaključka: v vasi Jelšane in njeni okolici so ljudje preveč siromašni, da bi lahko njihovi otroci hodili v šolo. Otroci so imeli po eno obleko za pašo in delo na polju, za nedeljsko mašo pa so jim morale matere čez noč oprati in posušiti isto oblačilo.

Pozneje je šolstvo lepo napredovalo, prav tako tudi kulturno življenje kraja. Mnogi so se že znali podpisovati na uradne listine. Poprej se je znal podpisovati le malokateri krajan. Tudi sam imam doma listine mojih prednikov iz let 1840 do 1850, na katere so namesto podpisa naredili le križ. Podpisana je le listina Štembergerja iz Jelšan. To je bila prava redkost. Gotovo je bil gostilničar. Kulturna raven vasi se je torej dvigovala. Iz prejšnjih čičkih pevcev so se razvile pevske skupine, ki so že ubrano zapele. To pa so se lahko naučili in izvedli le v šoli in cerkvi. Razvijati se je začela tudi narodna zavest. O vsem tem pričajo dopisovanja med ješevskim in podgrajskim učiteljem, ki v svojih dopisih pišeta o Čičih. V njih se zaključijo opredelitve, da so v teh krajih Slovenci.

Tudi sicer se pozna napredovanje kulturne dejavnosti na podeželju. Ljudje so se pripravljali na otvoritev čitalnice. Oblast na Dunaju so zaprosili za uradno dovoljenje in leta 1871 so z velikim veseljem in vse-ljudskim slavljem ustanovili čitalnico. Prišli so gostje iz vseh krajev od blizu in daleč: iz Trsta, Kastva, Ilirske Bistrice... Prišel je tudi Miroslav Vilhar, graščak s Kalca pri Knežaku. Imel je veličasten govor. Spodbujal je narod naj se oprime svojih običajev, otroci naj se učijo, nasploh pa naj se ljudje pripravljajo za težje naloge v državi, ki zapostavlja Slovence. Govoril je tudi župnik Pušavic, ki je ostro kritiziral oblast in njene že tradicionalno slabe odnose do Slovencev.

*Po pripovedovanju deda zapisal
Boris Pajtler - Frol*

Srečanje z gospo Ivano Slavec

Učenci, člani novinarskega krožka bistriške osnovne šole, so pred časom v starem delu našega mesta obiskali gospo Ivano Slavec, ki piše pesmi. Rodila se je leta 1902 in že od mladih nog živi v "Gurnjem kraju". Velik del njenih pesmi opeva prav ta del mesta. Svojo prvo pesem je napisala na zdravljenju v reški bolnici, ko je sedela na vrtu med mestnim vrvežem.

Šoferska

Popotnik, kam tako hitiš,
le kam, le kam tako drviš?
Kam ti se tako mudi?
Mar v naročje smrti?

Popotnik moj, al' nič ne veš,
da smrt za ovinkom tiči in nate preži?
Vsaj malo, malo še postoj,
da smrt izza ovinka gre
in ne ugrabi te!

Na zdravljenju v bolnišnici je nastala tudi pesem, posvečena medicinski sestri.

Sestri Jožici

Si lepa kakor vrtnica,
dehteča kakor šmarnica,
ponižna kot vijolica,
hitra kakor srnica.
Od postelje do postelje hitiš
in bolnikom zdravila deliš.
Naj ljubi Bog ti zdravja da,
da še mnoga leta bi ta vzvišeni posel
opravljala
in bolnikom bolečine lajšala!



V letih 1969 in 1970 je v "Gurnjem kraju" umrlo veliko ljudi. Takrat je napisala naslednjo pesem.

Gornji kraj

Sibirija, prelep naš Gornji kraj,
kako žalosten postal si zdaj,
odkar smrt se naselila je v te,
te v črn pajčolan zavila je?
V tebi več veselja ni,
imaš same žalostne ljudi.
Za svojimi dragimi žalujejo,
jih s solzami objokujejo.
O, kruta smrt, vseli se že kam drugam,
da spet veselje pride k nam,
da postal nam bo naš Gornji kraj
spet vesel pomladanski raj!



Eden najlepših kotičkov Gornjega kraja je bistriški slap - Suška reber. Pesem o njegovi lepoti je napisala neke pomladi, ko se je sprehajala po Gradini in uživala v lepoti cvetja.

Suška reber

Suška reber, kako si lepa,
vsa posuta z rož'cami,
kraj tebe pa potoček žubori.
Od veselja se raduje
in od radosti se vsa peni,
saj take lepote videl še ni.
In, če znal bi govoriti,
še marsikaj povedal bi.
Suška reber, kako lepa si!

Ob naši reki je bilo včasih zelo veliko pil in mlinov, ki jih zdaj ni več. Ob spominih na te čase je nastala pesem o reki Bistrici.

Bistrica

Voda Bistrica šumi
in kostanju govori:
"Preljubi stari kostanj ti,
kam vsi pilarji bistriški so šli?
Saj žage več ne žagajo
in mlini več ne meljejo!"

"O, draga voda Bistrica,
to moram ti povedati,
da pilarjev bistriških več ni.
Pomrli so že skoraj vsi!"

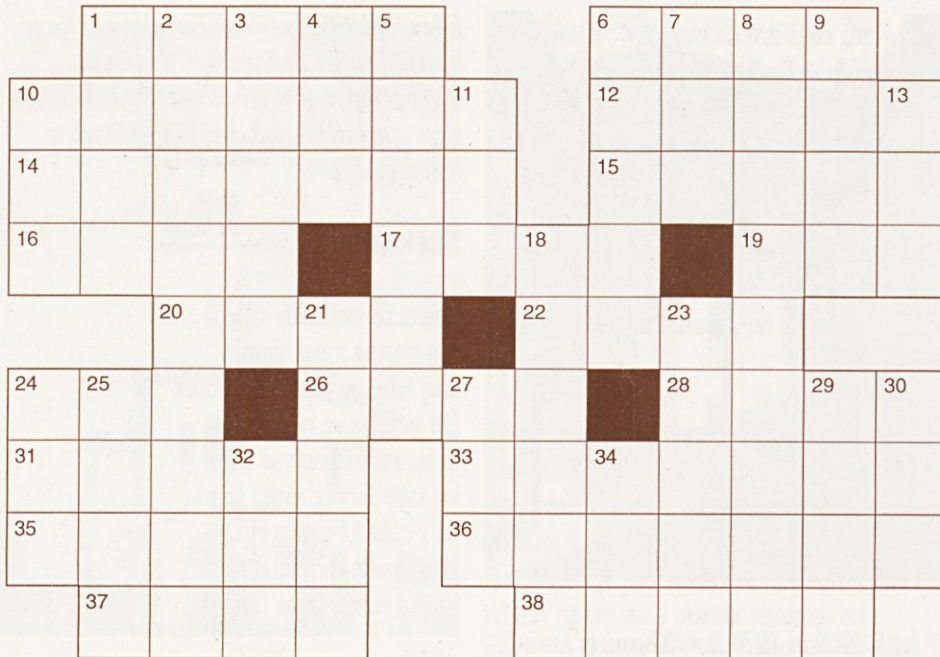
"Še to povej mi, sosed ti,
kam žene in dekleta bistriške so šle?
Ker v meni več ne perejo
in me s smehom in čebljanjem več ne
kratkočasijo!"

"O, bistra voda Bistrica,
mar tega še ne veš?
Ženam in dekletom prati treba ni,
saj to stroj jim naredi!"

Žalostna voda zašumi
in v daljavo odhiti.

Iz šolskega glasila "Brinje"

Križanka



Vodoravno: 1. ptičja samica, 6. spodrsrljaj, napaka, 10. soparica, 12. prvi ruski vladar, knez v Novgorodu, 14. vojno in trgovsko pristanišče v južni Italiji, 15. položaj telesa v jogi, 16. metulj z očesci na krilih, 17. junak Vergilovega epa, 19. kesanje, 20. obmorsko mesto na severu Škotske, 22. atlantski pakt, 24. nizki ženski glas, 26. pritok jezera Van v Turčiji, 28. manjša domača žival, ki se goji zlasti zaradi volne, 31. francoski matematik (Francois, 1540-1603), 33. kdor ima obsežno in poglobljeno znanje s področja znanosti, 35. bog vetrov pri Sumerjih, 36. vulkansko otočje v Mikroneziji, 37. daljava, 38. ime slovenskega pisatelja Kersnika.

Navpično: 1. bitje spačenega, nenavadnega videza, 2. južnoitalijanski ljudski ples, 3. dolgorepa papiga, 4. japonski drobiž, 5. tipalka pri žuželkah, 6. tatvina, 7. pravo, 8. poljski ples v 2/4 taktu, 9. mlajši moški v odnosu do starejše osebe, 10. tromestno število, 11. Beotijec, 13. vrsta konjskega teka, 18. znak za enakost, 21. hlod za predelavo na žagah, 23. primorsko ime, 24. sloviti ljubljanski pevski komorni zbor, 25. švedska operna pevka (švedski slavček, Jenny, 1820-1887), 27. alkoholna pijača, 29. španski pomorščak, ki je prvi obplul zemeljsko oblo, 30. gorski reševalni čoln, 32. tenka mrežasta, volnena ali svilena tkanina, 34. vek, razdobje.

Rešitev:

Vodoravno: 1. stara, 6. kiks, 10. sparina, 12. Rurik, 14. Taranio, 15. asana, 16. okar, 17. Enaj, 19. kes, 20. Nam, 22. NATO, 24. alt, 26. Kara, 28. ovca, 31. Vite, 33. učenjak, 35. Enil, 36. Mariani, 37. dalj, 38. Janko.



Zahvaljujemo se vsem, ki so omogočili izdajo glasila, še posebej navedenim podjetjem in ustanovam:

**Zveza kulturnih organizacij
Ilirska Bistrica**

**Občina
Ilirska Bistrica**

**Dom starejših občanov
Ilirska Bistrica**

**TARSEL d.o.o.
Ilirska Bistrica**

**Pedikerski salon MILKA
Ilirska Bistrica**

**Društvo upokojencev
Ilirska Bistrica**

**Mlinotest Pekarna
Ilirska Bistrica d.o.o.**

**Trgovina JERICA
Ilirska Bistrica**

**Sadje SKRT
Ilirska Bistrica**

**Poliuretani-Plama
Podgrad**

Uredniški odbor

Dimitrij Grlj
Franc Gombač
Ivko Špetič

Oblikovanje
EDIS d.o.o. Ilirska Bistrica
Grafična priprava
StudioRolih, Ilirska Bistrica
Tisk
ČukGraf, Postojna, januar 1996